

**Arfau yn yr Hengerdd
a Cherddi Beirdd y Tywysogion**

Cyfrol I

Jennifer Penelope Day

**Traethawd a gyflwynir am radd PhD
Prifysgol Aberystwyth
2010**

**Arfau yn yr Hengerdd
a Cherddi Beirdd y Tywysogion**

Cyfrol II

Jennifer Penelope Day

**Traethawd a gyflwynir am radd PhD
Prifysgol Aberystwyth
2010**

CYNNWYS

Cyfrol I

Crynodeb	i
Datganiadau a Gosodiadau	ii
Diolchiadau	iii
Byrfoddau a Theitlau Byr	iv

Pennod 1: Cyflwyniad

1.1 Arfau a'r Bardd	1
1.2 Darlun y beirdd o ryfel	7
1.3 Y beirdd fel rhyfelwyr	11
1.4 Yr Hengerdd a cherddi Beirdd y Tywysogion – diffiniadau a dylanwadau	18
1.4.1 Beirdd y Tywysogion	18
1.4.2 Yr Hengerdd	23
1.4.3 Geirfa'r beirdd a'u dulliau o ganu	28
1.5 Cysylltiadau a dylanwadau eraill	32
1.6 Barddoniaeth, hanes ac archeoleg	46
1.7 Trefn y traethawd hwn	51

Pennod 2: Y Cyd-destun Archeolegol a Hanesyddol

2.1 Cyflwyniad i'r ffynonellau	53
2.2 Gwaywffyn	61
2.2.1 Ffurf a gwneuthuriad	61
2.2.2 Addurn a baneri	76
2.2.3 Dulliau brwydro	81
2.2.3.1 Dulliau brwydro – gwaywffyn llaw	81
2.2.3.2 Dulliau brwydro – gwaywffyn tafl	84
2.2.3.3 Dulliau brwydro – marchogfilwyr a marchogion	94
2.2.4 Gwaywffyn mewn cyd-destunau eraill	105
2.3 Arfau polyn	108
2.4 Cleddyfau	111
2.4.1 Ffurf gyffredinol a gwneuthuriad	111
2.4.2 Datblygiad y cleddyf o'r cyfnod Rhufeinig hyd yr Oesoedd Canol	113
2.4.3 Carnau cleddyfau ac ategolion	114
2.4.4 Dulliau brwydro	119
2.4.5 Cleddyfau'r 'Hen Ogledd'	122
2.4.6 Cleddyfau Cymreig	123
2.4.7 Arwyddocâd crefyddol, symbolaidd a chymdeithasol	128
2.5 Cleddyfau unfiniog a chleddyfau cam (sacsys a 'falchions')	132
2.6 Cyllyll a dagerau	135
2.7 Pastynau a brysgyllau	138
2.8 Bweyll	142
2.9 Morthwylion rhyfel	152
2.10 Bwâu a saethau	153
2.11 Bwâu croes	167
2.12 Cerrig, slingiau a ffyn tafl	173

2.13 Tarianau	177
2.13.1 Ffurf gyffredinol a dulliau brwydro	177
2.13.2 Datblygiad y darian o'r cyfnod Rhufeinig hyd yr Oes Lychlynaidd	178
2.13.3 Tarianau canoloesol	184
2.14 Arfwisgoedd	191
2.15 Arfwisg ceffylau	203
2.16 Casgliadau	207

Pennod 3: Cyfeiriadau'r Beirdd at Arfau

3.1 Cyflwyniad	209
3.2 Gwaywffyn	211
3.2.1 Geiriau a ddefnyddir	211
3.2.1.1 Gwaywffyn a phelydr gwaywffyn	211
3.2.1.2 Pennau gwaywffyn	220
3.2.2 Ffurf a gwneuthuriad gwaywffyn	226
3.2.3 Lliw a llymder	233
3.2.4 Dulliau brwydro	237
3.2.4.1 Gwaywffyn llaw	237
3.2.4.2 Gwaywffyn tafl	240
3.2.4.3 Gwaywffyn llonydd ('couched') marchogion	250
3.2.4.4 Gwaywffyn yn torri	256
3.2.5 Cyd-destunau brwydro â gwaywffyn	263
3.2.6 Hyfforddiant, chwaraeon a champau marchogol	268
3.2.7 Gwaywffyn penodol neu arbennig	272
3.2.8 Swyddogaethau eraill gwaywffyn	275
3.2.9 Cyfeiriadau ffigurol a throsiadol	277
3.3 Arfau polyn a ffyn	282
3.4 Cleddyfau a llafnau	287
3.4.1 Geiriau a ddefnyddir	287
3.4.2 Disgrifiadau o gleddyfau (gw. hefyd yr ail gyfrol).....	292

CYFROL II

Pennod 3: Cyfeiriadau'r Beirdd at Arfau (parhad)

3.4.2 Disgrifiadau o gleddyfau (parhad)	301
3.4.3 Brwydro â chleddyfau	307
3.4.4 Cleddyfau penodol neu arbennig	322
3.4.5 Arwyddocâd cleddyfau	325
3.4.6 Cyfeiriadau ffigurol a throsiadol	332
3.5 Cleddyfau unfiniog a chleddyfau cam	335
3.6 Cyllyll a dagerau	336
3.7 Pastynau a brysgyllau	338
3.8 Bweill	340
3.9 Morthwylion rhyfel	341
3.10 Bwâu a saethau	342
3.11 Bwâu croes	344
3.12 Cerrig, slingiau a ffyn tafl	347
3.13 Tarianau	347
3.13.1 Geiriau a ddefnyddir	347
3.13.2 Ffurf a gwneuthuriad	352

3.13.3 Calch a mathau eraill o addurn a lliw	357
3.13.4 Cyd-destun tarianau mewn rhyfel	380
3.13.5 Difrod i darianau	392
3.13.6 Tarianau arbennig	398
3.13.7 Arwyddocâd tarianau	403
3.13.8 Cyfeiriadau ffigurol a throsiadol	405
3.14 Arfau amhenodol	407
3.15 Casgliadau byrion	421

Pennod 4: Arfau'r Beirdd yn eu Cyd-destun

4.1 Cyflwyniad	423
4.2 Dosbarthiad y cyfeiriadau	423
4.2.1 Geiriau sydd fwyaf cyffredin yn yr Hengerdd	424
4.2.2 Geirfa Beirdd y Tywysogion	432
4.3 Arfau 'Y Gododdin' a'r 'Gwarchanau'	441
4.4 Arfau Beirdd y Tywysogion	460
4.5 Gwaywffyn a delweddaeth arwrol	466
4.6 Ffurf ac addurn tarianau ac agwedd y beirdd at herodraeth	475
4.7 Trafodaeth	482

Casgliadau	493
-------------------------	-----

Atodiad Ia: Cyfeiriadau at Arfau yn yr Hengerdd	495
--	-----

Atodiad Ib: Cyfeiriadau at Arfau gan Feirdd y Tywysogion	519
---	-----

Atodiad II: Cyfleoliadau Geiriol sy'n Cynnwys Geiriau am Waywffyn	553
--	-----

Tablau	566
---------------------	-----

Ffigurau	576
-----------------------	-----

Platiau	587
----------------------	-----

Llyfryddiaeth	595
----------------------------	-----

Crynodeb

Mae'r traethawd hwn yn dadansoddi'r cyfeiriadau at arfau yng ngherddi'r beirdd a ganai i dywysogion Cymreig y ddeuddegfed ganrif a'r drydedd ganrif ar ddeg ('cerddi Beirdd y Tywysogion') ac mewn cerddi eraill o'r cyfnod hyd tua 1300 nad ydynt yn perthyn i'r corpws cydnabyddedig hwn ('yr Hengerdd').

Yn ogystal â chyflwyno'r corpora hyn, mae'r bennod gyntaf yn trafod defnydd y beirdd o arfau at amryw ddibenion llenyddol, ynghyd â'u hymdriniaeth â rhyfel yn fwy cyffredinol, y dystiolaeth eu bod hwythau weithiau'n ymladd wrth ochr eu noddwyr, a'u hymateb i ddylanwadau estron. Trafodir hefyd ymdriniaethau eraill â llenyddiaeth mewn perthynas â hanes ac archeoleg, cyn troi yn yr ail bennod at grynhoi'r dystiolaeth am yr offer a'r dulliau brwydro go-iawn a allasai fod yn adnabyddus i'r beirdd neu i'w cyndeidiau.

Defnyddir yr wybodaeth hon yn y drydedd bennod wrth ddadansoddi cyfeiriadau'r beirdd. Canolbwyntir yn gyntaf ar ffurf yr arf ac ar dulliau brwydro, cyn troi at agweddau mwy llenyddol. Cedwir tan y bedwaredd bennod drafodaethau am y gwahaniaethau a'r cyffelybiaethau rhwng yr Hengerdd a cherddi Beirdd y Tywysogion, ac am berthynas 'arfau'r beirdd' â realiti. Tynnir sylw at nifer o gyfeiriadau yn 'Y Gododdin' at wrthrychau anacronistig neu dywyll, ac fe drafodir ymateb Beirdd y Tywysogion i ddatblygiadau newydd, yn enwedig o ran ffurf ac addurn tarianau a dulliau marchogfilwyr o frwydro â gwaywffyn. Trafodir y pethau hyn mewn perthynas â chwestiynau ehangach o ran ymateb y beirdd a'r tywysogion (ac awduron neu addaswyr chwedlau) i herodraeth, 'sifalri' a ffiwdaliaeth.

Cynhwysir dau Atodiad, y cyntaf yn rhestru cyfeiriadau'r beirdd at arfau, a'r ail yn cynnwys ymdriniaeth â chyfleoliadau geiriol (yn ymwneud â gwaywffyn); ynghyd â thablau sy'n dangos dosbarthiad geiriau am arfau, a nifer o ddelweddau sy'n arddangos peth o'r dystiolaeth ddarluniadol a drafodir yn yr ail bennod.

DATGANIAD

Nid yw sylwedd y gwaith hwn wedi cael ei dderbyn o'r blaen ar gyfer unrhyw radd, ac nid yw'n cael ei gyflwyno ar yr un pryd wrth ymgeisio am unrhyw radd.

Llofnod (ymgeisydd)

Dyddiad

GOSODIAD 1

Canlyniad fy ymchwiliadau i yw'r gwaith hwn, oni nodir yn wahanol. Lle mae **gwasanaethau cywiro*** wedi eu defnyddio, nodir maint a natur y cywiriad yn eglur mewn troednodyn.

Cydnabyddir ffynonellau eraill mewn troednodiadau sy'n rhoi cyfeiriadau eglur.
Atodir llyfryddiaeth.

Llofnod (ymgeisydd)

Dyddiad

[* Mae hwn yn cyfeirio at i ba raddau y cywiriwyd y testun gan bobol eraill]

GOSODIAD 2

Yr wyf, drwy hyn, yn rhoi caniatâd i'm gwaith, os yw'n cael ei dderbyn, fod ar gael i'w lun-gopio ac ar gyfer benthyciadau rhwng llyfrgelloedd ac i'r teitl a'r crynodeb fod ar gael i gyrff allanol.

Llofnod (ymgeisydd)

Dyddiad

Diolchiadau

Rwyf yn ddiolchgar iawn i'r Athro Gruffydd Aled Williams am ei arweiniad a'i gyfarwyddyd wrth imi ddechrau ar y gwaith hwn ac i'r Athro Marged Haycock am gymryd drosodd y gwaith cyfarwyddo a sicrhau fy mod yn cyrraedd pen y daith yn ddiogel, gyda'i chyngor parod a'i chywiriadau manwl. Diolch o'r galon i chi'ch dau am roi imi ysbrydoliaeth, cyngor a chefnogaeth ar hyd y blynyddoedd diwethaf. Mawr yw fy niolch hefyd i Brifysgol Aberystwyth am ddyfarnu imi Ysgoloriaeth Ymchwil Uwchraddedig (APRS), a'm galluogodd i ganolbwyntio'n llawn-amser ar gwblhau'r ymchwil hon.

Hoffwn ddiolch hefyd i Dr Ken Dark, i'r Athro John Koch, i Dr Barry Lewis ac i Mr Scott Lloyd am roi cyngor am amryw agweddau, i Dr Bleddyn Owen Huws am ei sylwadau ar y bennod olaf, i Dr Nerys Ann Jones a Dr Huw Meirion Edwards am eu cywiriadau a'u sylwadau ar y traethawd ar ôl ei gyflwyno, ac i'r ysgolheigion eraill sydd wedi rhoi cyngor neu sylwadau mewn perthynas â'r gwaith hwn. Diolchaf yn arbennig i Dr Ann Parry Owen am roi imi gopiâu o'r mynegeiriau ar gyfer gwaith Beirdd y Tywysogion a gwaith beirdd y bedwaredd ganrif ar ddeg, i Dr Regine Reck am anfon ataf gopi o destun ei llyfr, *The Aesthetics of Combat in Medieval Welsh Literature*, cyn ei gyhoeddi, ac i'r sefydliadau hynny sydd wedi rhoi caniatâd imi atgynhyrchu ffotograffau o offer neu o lawysgrifau. A mawr yw fy niolch i'm teulu a'm cyfeillion am eu cefnogaeth gyson dros y blynyddoedd diwethaf.

Byrfoddau a Theitlau Byr

(i) Llyfrau, cyfnodolion ac adnoddau electronig

<i>Acts</i>	Huw Pryce, <i>The Acts of Welsh Rulers 1120-1283</i>
<i>Adomnán</i>	A.O. Anderson a M.O. Anderson (ed./trans.), <i>Adomnán's Life of Columba</i>
AH	Rachel Bromwich ac R. Brinley Jones (goln.), <i>Astudiaethau ar yr Hengerdd</i>
<i>Ancient Laws</i>	Aneirin Owen (ed.), <i>Ancient Laws and Institutes of Wales</i> , 2 vols
AND	<i>The Anglo-Norman Dictionary</i> ('The Anglo-Norman Hub', www.anglo-norman.net)
AP	Ifor Williams (ed.) and Rachel Bromwich (English version), <i>Armes Prydein</i>
ASC	Michael Swanton (ed./trans.), <i>The Anglo-Saxon Chronicles</i>
<i>Autobiography</i>	H.E. Butler (ed./trans.), <i>The Autobiography of Gerald of Wales</i>
AWPVTMA	Manon Bonner Jenkins, 'Aspects of the Welsh Prophetic Verse Tradition in the Middle Ages'
<i>B</i>	<i>Bulletin of the Board of Celtic Studies</i>
<i>Bayeux Tapestry</i>	D.M. Wilson, <i>The Bayeux Tapestry</i>
BD	H. Lewis (gol.), <i>Brut Dingestow</i>
BM	Brynley F. Roberts (ed.), <i>Breudwyt Maxen Wledic</i>
BOHP	A.O.H. Jarman (ed./trans.), <i>Aneirin: Y Gododdin. Britain's Oldest Heroic Poem</i>
BR	Melville Richards (gol.), <i>Breudwyt Ronabwy allan o'r Llyfr Coch o Hergest</i>
BTF	J. Gwenogvryn Evans (ed.), <i>The Book of Taliesin: Facsimile and Text</i>
BWP	Rachel Bromwich (gol.), <i>The Beginnings of Welsh Poetry: Studies by Sir Ifor Williams</i> , 2nd edition
ByT (Pen. 20)	Thomas Jones (ed.), <i>Brut y Tywysogyon, Peniarth MS. 20</i>
ByT (Pen. 20, cyf.)	Thomas Jones (ed./trans.), <i>Brut y Tywysogyon or the Chronicle of the Princes, Peniarth MS. 20 Version</i>
ByT (RBH)	Thomas Jones (ed./trans.), <i>Brut y Tywysogyon, Red Book of Hergest Version</i>
CA	Ifor Williams (gol.), <i>Canu Aneirin</i>
<i>Carmen</i>	Catherine Morton and Hope Muntz (eds.), <i>The Carmen de Hastingae Proelio of Guy, Bishop of Amiens</i>

- CBT I J.E. Caerwyn Williams, Peredur I. Lynch ac R. Geraint Gruffydd (goln.), *Gwaith Meilyr Brydydd a'i Ddisgynyddion, ynghyd â Dwy Awdl Fawl Ddienw o Ddeheubarth*
- CBT II Kathleen Anne Bramley, Nerys Ann Jones, Morfydd E. Owen, Catherine McKenna, Gruffydd Aled Williams a J.E. Caerwyn Williams (goln.) *Gwaith Llywelyn Fardd I ac Eraill o Feirdd y Ddeuddegfed Ganrif*
- CBT III Nerys Ann Jones ac Ann Parry Owen (goln.), *Gwaith Cynddelw Brydydd Mawr, I*
- CBT IV Nerys Ann Jones ac Ann Parry Owen (goln.), *Gwaith Cynddelw Brydydd Mawr, II*
- CBT V Elin M. Jones a Nerys Ann Jones (goln.), *Gwaith Llywarch ap Llywelyn 'Prydydd y Moch'*
- CBT VI N.G. Costigan (Bosco), R. Geraint Gruffydd, Nerys Ann Jones, Peredur I. Lynch, Catherine McKenna, Morfydd E. Owen a Gruffydd Aled Williams (goln.), *Gwaith Dafydd Benfras ac Eraill o Feirdd Hanner Cyntaf y Drydedd Ganrif ar Ddeg*
- CBT VII Rhian M. Andrews, N.G. Costigan (Bosco), Christine James, Peredur I. Lynch, Catherine McKenna, Morfydd E. Owen a Brynley F. Roberts (goln.), *Gwaith Bleddyn Fardd a Beirdd Eraill Ail Hanner y Drydedd Ganrif ar Ddeg*
- CC Marged Haycock (gol.), *Blodeugerdd Barddas o Ganu Crefyddol Cynnar*
- CHA John T. Koch a John Carey (eds.) *The Celtic Heroic Age: Literary Sources for Ancient Celtic Europe and Early Ireland and Wales*, fourth edition
- Chronica Majora* Henry Richards Luard (ed.), *Matthæi Parisiensis, Monachi Sancti Albani, Chronica Majora*, 7 vols
- CLIGC* *Cylchgrawn Llyfrgell Genedlaethol Cymru*
- CLIH Ifor Williams (gol.), *Canu Llywarch Hen*, ail argraffiad
- CMCS* *Cambrige/Cambrian Medieval Celtic Studies*
- CO Rachel Bromwich a D. Simon Evans (goln.), *Culhwch ac Olwen*
- Corpus* M.J. Swanton, *A Corpus of Pagan Anglo-Saxon Spear-Types*
- CR Annalee C. Rejhon (ed.), *Cân Rolant: The Medieval Welsh Version of the Song of Roland* [seiliedig ar fersiwn llsgr. Peniarth 10]
- Deeds* Evelyn Mullally (ed.), *The Deeds of the Normans in Ireland*
- DGG Ifor Williams a Thomas Roberts (goln.), *Cywyddau Dafydd ap Gwilym a'i Gyfoeswyr*
- DG.net A. Cynfael Lake, Dylan Foster Evans, Dafydd Johnston, Elisa Moras, Huw Meirion Edwards, Sara Elin Roberts ac Ann Parry Owen (goln.), *Dafydd ap Gwilym.net* (www.dafyddapgwilym.net)

DML	<i>Dictionary of Medieval Latin</i>
eDIL	Gregory Toner, Maxim Fomin, Thomas Torma and Grigory Bondarenko (eds.), <i>Electronic Dictionary of the Irish Language</i> (www.dil.ie)
<i>English History</i>	J.A. Giles (trans.), <i>Matthew Paris's English History from the Year 1235 to 1273</i> , 3 vols
EWGP	Kenneth Jackson (ed.), <i>Early Welsh Gnostic Poems</i> , 2nd edition
EWSP	Jenny Rowland, <i>Early Welsh Saga Poetry: A Study and Edition of the Englynion</i>
<i>Expugnatio Hibernica</i>	A.B. Scott and F.X. Martin (eds./trans.), <i>Expugnatio Hibernica: The Conquest of Ireland, by Giraldus Cambrensis</i>
<i>Fantosome</i>	R.C. Johnston (ed./trans.), <i>Jordan Fantosome's Chronicle</i>
<i>Flowers of History</i>	J.A. Giles (trans.), <i>Roger of Wendover's Flowers of History</i> , 2 vols
<i>Fouke</i>	E.J. Hathaway, P.T. Ricketts, C.A. Robson and A.D. Wilshere (eds.), <i>Fouke le Fitz Waryn</i>
G	J. Lloyd-Jones, <i>Geirfa Barddoniaeth Gynnar Gymraeg</i>
GBDd	R. Iestyn Daniel (gol.), <i>Gwaith Bleddyn Ddu</i>
GC	R. Iestyn Daniel (gol.), <i>Gwaith Casnodyn</i>
GDC	R. Iestyn Daniel (gol.), <i>Gwaith Dafydd y Coed a Beirdd Eraill o Lyfr Coch Hergest</i>
GDG	Thomas Parry (gol.), <i>Gwaith Dafydd ap Gwilym</i> , trydydd argraffiad
GEO	R. Geraint Gruffydd a Rhiannon Ifans (goln.), <i>Gwaith Einion Offeiriad a Dafydd Ddu o Hiraddug</i>
<i>Gerallt Gymro</i>	Thomas Jones (cyf.), <i>Gerallt Gymro: Hanes y Daith trwy Gymru / Disgrifiad o Gymru</i>
<i>Gereint</i>	Robert L. Thomson (ed.), <i>Ystorya Gereint uab Erbin</i>
<i>Gesta Guillelmi</i>	R.H.C. Davis and Marjorie Chibnall (eds./trans.), <i>The Gesta Guillelmi of William of Poitiers</i>
<i>Gesta Normannorum Ducum</i>	Elisabeth M.C. Van Houts (ed./trans.), <i>The Gesta Normannorum Ducum of William of Jumièges, Orderic Vitalis and Robert of Torigni</i> , 2 vols
GGDT	N.G. Costigan (Bosco), R. Iestyn Daniel a Dafydd Johnston (goln.), <i>Gwaith Gruffudd ap Dafydd ap Tudur, Gwilym Ddu o Arfon, Trahaearn Brydydd Mawr ac Iorwerth Beli</i>
GGG	John Llywelyn Williams (casglwr) ac Ifor Williams (gol.), <i>Gwaith Guto'r Glyn</i>
GGLI	Rhiannon Ifans (gol.), <i>Gwaith Gruffudd Llwyd a'r Llygliwiaid Eraill</i>
GGMDi	Barry J. Lewis (gol.), <i>Gwaith Gruffudd ap Maredudd ap Dafydd, i, Canu i Deulu Penmynydd</i>

GGMDii	Barry J. Lewis (gol.), <i>Gwaith Gruffudd ap Maredudd ap Dafydd, ii, Canu Crefyddol</i>
GGMDiii	Ann Parry Owen (gol.), <i>Gwaith Gruffudd ap Maredudd, iii, Canu Amrywiol</i>
GGrG	Rhiannon Ifans, Ann Parry Owen, W. Dyfed Rowlands ac Erwain H. Rheinallt (goln.) <i>Gwaith Gronw Gyriog, Iorwerth ab y Cyriog, Mab Clochyddyn, Gruffudd ap Tudur Goch ac Ithel Ddu</i>
GIG	D.R. Johnston (gol.), <i>Gwaith Iolo Goch</i>
<i>Gildas</i>	Michael Winterbottom (ed./trans.), <i>Gildas: The Ruin of Britain and Other Works</i>
GLGC	Dafydd Johnston (gol.), <i>Gwaith Lewys Glyn Cothi</i>
GLIBH	Ann Parry Owen a Dylan Foster Evans (goln.), <i>Gwaith Llywelyn Brydydd Hoddnant, Dafydd ap Gwilym, Hilyn ac Eraill</i>
GLIG	Dafydd Johnston (gol.), <i>Gwaith Llywelyn Goch ap Meurig Hen</i>
GMBen	Barry J. Lewis a Twm Morys (goln.), <i>Gwaith Madog Benfras ac Eraill o Feirdd y Bedwaredd Ganrif ar Ddeg</i>
GMD	Huw Meirion Edwards (gol.), <i>Gwaith Madog Dwygraig</i>
GMW	D. Simon Evans, <i>A Grammar of Middle Welsh</i>
GodA	John T. Koch (ed./trans.), <i>The Gododdin of Aneirin: Text and Context from Dark-Age North Britain</i>
GOSP	Kenneth H. Jackson (ed./trans.), <i>The Gododdin: The Oldest Scottish Poem</i>
GPB	Huw Meirion Edwards (gol.), <i>Gwaith Prydydd Breuan, Rhys ap Dafydd ab Einion, Hywel Ystorm, a Cherddi Dychan Dienw o Lyfr Coch Hergest</i>
GPC	<i>Geiriadur Prifysgol Cymru</i>
GPC ²	<i>Geiriadur Prifysgol Cymru, ail argraffiad</i>
GRhGE	Dylan Foster Evans (gol.), <i>Gwaith Rhys Goch Eryri</i>
GSCy	R. Iestyn Daniel (gol.), <i>Gwaith Dafydd Bach ap Madog Wladaidd 'Sypyn Cyfeiliog' a Llywelyn ab y Moel</i>
GSRh	Nerys Ann Jones ac Erwain Haf Rheinallt (goln.), <i>Gwaith Sefnyn, Rhisierdyn, Gruffudd Fychan ap Gruffudd ab Ednyfed a Llywarch Bentwrch</i>
H-cd	Graham Isaac, <i>Yr Hengerdd: Mynegiriaau Cyflawn (CD-ROM)</i>
HGK	D. Simon Evans (gol.) <i>Historia Gruffud vab Kenan</i>
<i>History/Topography</i>	John O'Meara (ed./trans.), <i>Gerald of Wales: The History and Topography of Ireland</i>
<i>Huntingdon</i>	Diana Greenway (ed./trans.), <i>Henry, Archdeacon of Huntingdon: Historia Anglorum / The History of the English People 1000-1154</i>

<i>John of Worcester II</i>	R.R. Darlington and P. McGurk (eds./trans.), <i>The Chronicle of John of Worcester</i> , vol. II
<i>John of Worcester III</i>	P. McGurk (ed./trans.), <i>The Chronicle of John of Worcester</i> , vol. III
<i>Journey/Description</i>	Lewis Thorpe (trans.), <i>The Journey Through Wales and the Description of Wales</i>
<i>Latin Texts</i>	Hywel David Emanuel (ed.), <i>The Latin Texts of the Welsh Laws</i>
<i>Latin Redaction A</i>	I.F. Fletcher (trans.), <i>Latin Redaction A of the Law of Hywel</i>
LPBT	Marged Haycock (ed./trans.), <i>Legendary Poems from the Book of Taliesin</i>
LICH	J. Gwenogvryn Evans (ed.), <i>The Poetry in the Red Book of Hergest</i>
LIDC	A.O.H. Jarman (gol.), <i>Llyfr Du Caerfyrddin</i>
LlyB	J.E. Caerwyn Williams, Eurys Rolant ac Alan Llwyd (goln.), <i>Llywelyn y Beirdd</i>
LITARA	Marged Haycock, ‘Llyfr Taliesin: Astudiaethau ar Rai Agweddau’
<i>Llyfr Blegywryd</i>	S.J. Williams a J. Enoch Powell (goln.), <i>Llyfr Blegywryd</i>
<i>Llyfr Iorwerth</i>	Aled Rhys Wiliam (gol.), <i>Llyfr Iorwerth</i>
<i>Malmesbury</i>	R.A.B. Mynors (ed.), cwblhawyd gan R.M. Thomson and M. Winterbottom, <i>William of Malmesbury, Gesta Regvm Anglorum: The History of the English Kings</i>
OED	<i>The Oxford English Dictionary</i> (www.OED.com)
OLD	<i>Oxford Latin Dictionary</i>
<i>Opera I</i>	J.S. Brewer (ed.), <i>Giraldi Cambrensis Opera</i> , vol. I
<i>Opera V</i>	James F. Dimock (ed.), <i>Giraldi Cambrensis Opera</i> , vol. V
<i>Opera VI</i>	James F. Dimock (ed.), <i>Giraldi Cambrensis Opera</i> , vol. VI
<i>Opera VIII</i>	George F. Warner (ed.), <i>Giraldi Cambrensis Opera</i> , vol. VIII
<i>Orderic Vitalis</i>	Marjorie Chibnall (ed./trans.), <i>The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis</i> , 6 vol.
<i>Owein</i>	R.L. Thomson (ed.), <i>Owein, or Chwedyl Iarlles y Ffynnawn</i>
<i>Peniarth 28</i>	Daniel Huws, <i>Peniarth 28: Darluniau o Lyfr Cyfraith Hywel Dda</i>
<i>Peredur</i>	Glenys Witchard Goetinck (gol.), <i>Historia Peredur vab Efracw</i>
PBT	Marged Haycock (ed./trans.), <i>Prophecies from the Book of Taliesin</i> (yn cael ei baratoi)
PKM	Ifor Williams (gol.), <i>Pedeir Keinc y Mabinogi</i> , ail argraffiad
PSAS	<i>Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland</i>
PT	Ifor Williams (ed.), revised and translated by J.E. Caerwyn Williams, <i>The Poems of Taliesin</i>

<i>Roman de Rou</i>	J. Holden (ed.), <i>Le Roman de Rou de Wace</i> , a hefyd Glyn S. Burgess (trans.), <i>The History of the Norman People: Wace's Roman de Rou</i> [mae cyfeiriadau rhan a llinell yn berthnasol i'r ddwy gyfrol hyn]
<i>Spearheads</i>	M.J. Swanton, <i>The Spearheads of the Anglo-Saxon Settlements</i>
<i>The Law</i>	Dafydd Jenkins (ed./trans.), <i>The Law of Hywel Dda</i>
<i>THSC</i>	<i>Transactions of the Honourable Society of Cymmrodorion</i>
<i>TYP</i>	Rachel Bromwich (gol.), <i>Trioedd Ynys Prydein: The Triads of the Island of Britain</i> , trydydd argraffiad
<i>VGC</i>	Paul Russell (ed./trans.), <i>Vita Griffini Filii Conani: The Medieval Latin Life of Gruffudd ap Cynan</i>
<i>Vitae Sanctorum</i>	A.W. Wade-Evans (ed./trans.), <i>Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae</i>
<i>WCP</i>	Rhian M. Andrews (ed.), <i>Welsh Court Poems</i>
<i>Welsh Medieval Law</i>	A.W. Wade-Evans (ed.), <i>Welsh Medieval Law</i>
<i>William Marshal</i>	A.J. Holden (ed.), S. Gregory (trans.) and D. Crouch (historical notes), <i>The History of William Marshal</i> , 3 vols
<i>YB</i>	<i>Ysgrifau Beirniadol</i>
<i>YBH</i>	Morgan Watkin (gol.), <i>Ystorya Bown de Hamtwn</i>
<i>YCM</i>	Stephen J. Williams (gol.), <i>Ystorya de Carolo Magno o Lyfr Coch Hergest</i>
<i>YmMTh</i>	A.O.H. Jarman (gol.), <i>Ymddiddan Myrddin a Thaliesin</i>
<i>Y Seint Greal</i>	Robert Williams (ed.), <i>Y Seint Greal</i>
<i>ZCP</i>	<i>Zeitschrift für celtische Philologie</i>

(ii) Yr Hengerdd¹

AddGaer ^{LIDC}	‘Addwyn Gaer’ o Lyfr Du Caerfyrddin	BWP tt. 155-72; LIDC cerdd 13
AddGaer ^{LIT}	‘Addwyn Gaer’ o Lyfr Taliesin	BWP tt. 155-72
Afall ^{LIDC}	‘Afallennau Myrddin’ o Lyfr Du Caerfyrddin	LIDC cerdd 16

¹ Dangosir yn gyntaf, yn y drydedd golofn, y brif ffynhonnell y dyfynnir ohoni yn Atodiad Ia ac yng ngweddill y traethawd hwn, gan restru wedyn unrhyw olygiadau neu gyfieithiadau eraill yr ymgynghorwyd â hwy.

Afall ^{Pen3}	‘Afallennau Myrddin’ o lsg. Peniarth 3	Ifor Williams, ‘Y Cyfoesi a’r Afallennau yn Peniarth 3’, <i>B</i> 4 (1927-9), 112-29
AnrhU	‘Anrheg Urien’	AWPVTMA tt. 120-40
AP	‘Armes Prydein’	AP
Bedw	‘Y Bedwenni’	LIDC cerdd 15
CA (I - CIII)	‘Y Gododdin’	CA; BOHP; OSP; GodA
CA (GwT)	‘Gwarchan Tudfwlch’	CA llau. 1258-1321
CA (GwA)	‘Gwarchan Adebón’	CA llau. 1322-36
CA (GwC)	‘Gwarchan Kynfelyn’	CA llau. 1337-1411
CA (GwM)	‘Gwarchan Maeldderw’	CA llau. 1412-80; G.R. Isaac, ‘ <i>Gwarchan Maeldderw</i> : A ‘Lost’ Medieval Welsh Classic?’, <i>CMCS</i> 44 (2002), 73-96
CC 2	‘Y Tri yn Un’ (‘Mawl i’r Drindod’)	CC cerdd 2; LIDC cerdd 10
CC 3	‘Erchi Nawdd y Drindod’ (‘Llvruc alexandyr’)	CC cerdd 3
CC 10	‘Gwialen Moses’ (‘Llath Moessen’)	CC cerdd 10
CC 11	‘Gwiall Jesse’	CC cerdd 11
CC 20	‘Proffwydoliaeth ynghylch Dydd y Farn’ (‘Armes Dydd Brawd’)	CC cerdd 20
CC 21	‘Dadl y Corff a’r Enaid’	CC cerdd 21; LIDC cerdd 5
CC 23	‘Ffon Fagl Sant Padarn’	CC cerdd 23
CC 26	‘Cyn Mynd ar Bereindod i Rufain’ (‘Kyntaw Geir’)	CC cerdd 26; EWSP tt. 452-3
CC 30	‘Ymddiddan Arthur a’r Eryr’	CC cerdd 30
CC 31	‘Englynion y Clywaid’	CC cerdd 31

CLIH I	‘Gwên ap Llywarch a’i Dad’ (englynion 1-13), ‘Marwnad Gwên’ (14-28), ‘Pyll’ (29-39), ‘Dwc’ (46-7)	CLIH I; EWSP tt. 404-13
CLIH II	‘Cân yr Henwr’	CLIH II; EWSP tt. 415-18; Gwyn Thomas, ‘Cân yr Henwr (Llywarch Hen)’, yn AH, tt. 266-80
CLIH III	‘Pen Urien’ (englynion 7-19), ‘Celain Urien’ (20-7), ‘Anoeth’ (28-9), ‘Rhun’ (32-5), ‘Dwy Blaid’ (37-46), ‘Diffaith Aelwyd Rheged’ (47-9)	CLIH III; EWSP tt. 420-8
CLIH IV	‘Llywarch a Maen’	CLIH IV; EWSP tt. 410-11
CLIH V	‘Gwahodd Llywarch i Lanfawr’	CLIH V; EWSP tt. 414-15
CLIH VI	‘Claf Abercuawg’	CLIH VI; EWSP tt. 448-52
CLIH VIII	‘Enweu Meibon Llywarch Hen’	CLIH VIII; EWSP tt. 413-14
CLIH XI	‘Cynddylan’ (englynion 1-17), ‘Stafell Gynddylan’ (18-33), ‘Y Dref Wen’ (52-6), ‘Newid Byd’ (69-72), ‘Heledd’ (78-9), ‘Hedyn’ (87-9), ‘Caranfael’ (90-1), ‘Heledd a’i Brawd Claf’ (98-101), ‘Llemenig’ (112-13)	CLIH XI; EWSP tt. 429-33, 436, 438, 440-3, 445
CMGw ^{LICH}	‘Cyfoesi Myrddin a Gwendydd ei Chwaer’ o Lyfr Coch Hergest	AWPVTMA tt. 33-90
CMGw ^{Pen3}	‘Cyfoesi Myrddin a Gwendydd ei Chwaer’ o lsg. Peniarth 3	Ifor Williams, ‘Y Cyfoesi a’r Afallennau yn Peniarth 3’
CristIesu	‘Crist Iesu’	AWPVTMA tt. 177-202
EBedd ^{LIDC}	‘Englynion y Beddau’ o Lyfr Du Caerfyrddin	Thomas Jones, <i>The Black Book of Carmarthen</i> ‘Stanzas of the Graves’, Sir John Rhys Memorial Lecture (British Academy, 1967), tt. 118-33; LIDC cerdd 18; CLIH XII (detholiad)

EBedd ^{Pen98B}	‘Englynion y Beddau’ o lsg. Peniarth 98B	Thomas Jones, <i>The Black Book of Carmarthen</i> ‘Stanzas of the Graves’, tt. 134-6; CLIH XII
EchYnys	‘Echrys Ynys’	BWP tt. 172-80; R. Geraint Gruffydd, ‘A Welsh “Dark Age” Court Poem, yn John Carey, John T. Koch and Pierre-Yves Lambert (eds.), <i>Ildánach, Ildírech: A Festschrift for Proinsias Mac Cana</i> (Andover & Aberystwyth, 1999), tt. 39-48
EdDinb	‘Edmyg Dinbych’	BWP, tt. 155-72, a R. Geraint Gruffydd, “‘The Praise of Tenby’”: A Late-Ninth-Century Welsh Court Poem’, yn Joseph Falaky Nagy and Leslie Ellen Jones (eds.), <i>Heroic Poets and Poetic Heroes in Celtic Tradition: A Festschrift for Patrick K. Ford</i> (Dublin, 2005), tt. 91-102
ELIDW ^{Pen29}	‘Englyn y Llyfr Du o’r Waun’, o lsg. Peniarth 29	TYP tt. 491-2
ELIDW ^{BL14931}	‘Englyn y Llyfr Du o’r Waun’, o BL Add. MS 14931.	Morfydd E. Owen, ‘Royal Propaganda Stories from the Law-Texts’, yn T.M. Charles-Edwards, Morfydd E. Owen and Paul Russell (eds.), <i>The Welsh King and His Court</i> (Cardiff, 2000), tt. 224-54 (tt. 252-3)
EWGP I	‘Llym Awel’	Gw. o dan ‘LlymAw’
EWGP II	‘Baglawg Byddin’	EWGP cerdd II
EWGP III	‘Eiry Mynydd’	EWGP cerdd III
EWGP VI	‘Gorwynion’	EWGP cerdd VI
EWGP VII	‘Bidiau I’	EWGP cerdd VII
EWGP VIII	‘Bidiau II’	EWGP cerdd VIII
GerErb	‘Geraint fab Erbin’	EWSP tt. 457-61 (testun cyfansawdd, o Lyfr Coch Hergest gyda darlleniadau amrywiol o Lyfr Du Caerfyrddin, Llyfr Gwyn Rhydderch a llsgrau. Peniarth 111 ac NLW 4973); LIDC cerdd 21; Brynley F. Roberts, ‘Rhai o Gerddi Ymddiddan Llyfr Du Caerfyrddin’ yn AH tt. 281-325 (tt. 286-98)

GwynNudd	‘Gwyn ap Nudd’ / ‘Ymddiddan Rhwng Gwyddneu Garanhir a Gwyn ap Nudd’	EWSP tt. 461-2; B.F. Roberts, ‘Rhai o Gerddi Ymddiddan . . .’, tt. 311-18; LIDC rhif 34
GLIW	‘Gosymddaith Llefoed Wynepglawr’	LICH 1055.16-1056.42
GwasMB	‘Gwasgargerdd Myrddin yn y Bedd’	AWPVTMA tt. 91-119
Juv3	Tri Englyn y Juvencus	BWP tt. 89-100; EWSP tt. 466-7
LPBT 1	‘Prif Gyuarch Geluyd’	LPBT cerdd 1
LPBT 2	‘Buarth Beird’	LPBT cerdd 2
LPBT 3	‘Aduwyneu Taliessin’	LPBT cerdd 3; CC cerdd 4
LPBT 4	‘Angar Kyf <i>u</i> ndawt’	LPBT cerdd 4
LPBT 5	‘Kat Godeu’	LPBT cerdd 5
LPBT 6	‘Mabgyfreu Taliessin’	LPBT cerdd 6
LPBT 7	‘Mydwyf Merweryd’	LPBT cerdd 7
LPBT 8	‘Golychaf-i Gulwyd’	LPBT cerdd 8
LPBT 9	‘Kadeir Teyrnon’	LPBT cerdd 9
LPBT 13	‘Kanu y Cwrwf’	LPBT cerdd 13
LPBT 14	‘Teithi etmygant’	LPBT cerdd 14
LPBT 15	‘Torrit anuynudawl “Canu y Meirch”’	LPBT cerdd 15
LPBT 17	‘Anryuedodeu Allyxander (Alexander 2)’	LPBT cerdd 17
LPBT 18	‘Preideu Annwfyn’	LPBT cerdd 18
LPBT 19	‘Marwnat Ercwl’	LPBT cerdd 19
LPBT 21	‘Marwnat Corroi m. Dayry’	LPBT cerdd 21
LPBT 22	‘Marwnat Dylan Eil Ton’	LPBT cerdd 22

LPBT 23	‘Cunedaf’ (‘Marwnad Cunedda’)	LPBT cerdd 23; John T. Koch, “‘ <i>Marwnad Cunedda</i> ’ a Diwedd y Brydain Rufeinig’, yn Paul Russell (ed.), <i>Yr Hen Iaith: Studies in Early Welsh</i> (Aberystwyth, 2003), tt. 171-97
LPBT 24	‘Marwnat Vthyr Pendragon’	LPBT cerdd 24
LIF	‘Llynges Fôn Dirion’	AWPVTMA tt. 163-76
LlymAw	‘Llym Awel’ (‘Mechydd ap Llywarch’)	EWSP tt. 454-7; LIDC cerdd 30 (golygwyd darnau o’r gerdd hefyd yn CLIH cerdd VII ac EWGP cerdd I)
MarCad	‘Englynion Cadwallon’ (‘Marwnad Cadwallon’)	EWSP tt. 446-71; R. Geraint Gruffydd, ‘Canu Cadwallon ap Cadfan’, yn AH tt. 25-43 (tt. 36-41)
MarCyn	‘Marwnad Cynddylan’	R. Geraint Gruffydd, “‘Marwnad Cynddylan’”, yn R. Geraint Gruffydd (gol.), <i>‘Bardos’: Penodau ar y Traddodiad Barddol Cymreig a Cheltaidd</i> (Caerdydd, 1982), tt. 10-28
MDdB	‘Moch Ddaw Byd’	AWPVTMA tt. 149-62
MolCad	‘Moliant Cadwallon’	R. Geraint Gruffydd, ‘Canu Cadwallon ap Cadfan’, tt. 27-34
MGG	‘Mor yw Gwael Gweled’	AWPVTMA tt. 203-23
Oianau ^{LIDC}	‘Oianau Myrddin’ o Lyfr Du Caerfyrddin	LIDC cerdd 17
Oianau ^{Pen3}	‘Oianau Myrddin’ o lsg. Peniarth 3	Ifor Williams, ‘Y Cyfoesi a’r Afallennau yn Peniarth 3’
PaŴr	‘Pa Ŵr yw’r Porthor?’ (‘Ymddiddan Arthur a Glewlwyd Gafaelfawr’)	B.F. Roberts, ‘Rhai o Gerddi Ymddiddan . . .’, AH tt. 296-309; LIDC rhif 31
PBT (LITARA) 1 ²	‘Daronwy’	LITARA t. 435ff.
PBT (LITARA) 2	‘Glaswawt Taliessin’	LITARA t. 443ff.
PBT (BTF) 3	‘Kychwedyl a’ m dodyw’	BTF tt. 38-40; cyfieithwyd yn CHA §108

² Defnyddir y byrfodd ‘PBT’ yma gan ddilyn arfer Marged Haycock yn LPBT, er mwyn hwyluso cyfeirio at ei golygiad newydd, *Prophecies from the Book of Taliesin*, pan ddaw o’r wasg, ond golygiadau, cyfieithiadau a nodiadau Haycock yn LITARA yw’r rhai y cyfeiriwyd atynt, ac eithrio PBT 3, a gymerwyd o destun J. Gwenogvryn Evans (BTF), gyda mân newidiadau megis rhannu geiriau.

PBT (LITARA) 6	‘Rydyrchafwy Duw ar plwyff Brython’ (‘Cyfrysedd Gwynedd a Deheubarth’)	LITARA t. 460ff.
PBT (LITARA) 7	‘Gwawt Lud y Mawr’	LITARA t. 467ff.
PBT (LITARA) 8	‘Yn wir dymbi Romani kar’	LITARA t. 484ff.
PBT (LITARA) 9	‘Ymarwar Llud Bychan’	LITARA t. 494ff.
PBT (LITARA) 10	‘Darogan Katwal[adyr]’	LITARA t. 499ff.
PeirFab	‘Peiryan Vaban’	A.O.H. Jarman, ‘Peiryan Vaban’, <i>B</i> 14 (1951), 104-8
PT I	‘Trawsganu Kynan Garwyn’	PT cerdd I; Graham R. Isaac, <i>‘Trawsganu Kynan Garwyn mab Brochuael: a Tenth-Century Political Poem’</i> , <i>ZCP</i> 51 (1999), 173-85
PT II	‘Gweith Gwen Ystrat’	PT cerdd II; J.T. Koch, GodA, tt. xxvii-xxix; G.R. Isaac, ‘ <i>Gweith Gwen Ystrat and the Northern Heroic Age of the Sixth Century’</i> , <i>CMCS</i> 36 (1998), 61-70
PT III	‘Uryen Yrechwyd’	PT cerdd III
PT V	‘Ar vn blyned’	PT cerdd V
PT VI	‘Gweith Argoet Llwyfein’	PT cerdd VI
PT VII	‘Ardwyre Reget’	PT cerdd VII
PT VIII	‘Yspeil Taliessin’	PT cerdd VIII
PT IX	‘Dadolwch Vryen’	PT cerdd IX
PT X	‘Marwnat Owein’	PT cerdd X
PT XI	‘Gwallawc I’	PT cerdd XI
PT XII	‘Gwallawc II’	PT cerdd XII
Tryst	‘Trystan’	LIDC cerdd 35; EWSP 466.
UgTh	‘(Ymddiddan) Ugnach a Thaliesin’ (‘Taliesin ac Ugnach (ap Mydno)’)	EWSP tt. 463-4; B.F. Roberts, ‘Rhai o Gerddi Ymddiddan . . .’, <i>AH</i> tt. 318-25; Graham R. Isaac, “‘Ymddiddan Taliesin ac Ugnach’: Propaganda Cymreig yn Oes y Croesgadau?’, <i>Llên Cymru</i> , 25 (2002), 12-20; LIDC rhif 36

YmMTh	‘Ymddiddan Myrddin a Thaliesin’	YmMTh; LIDC cerdd 1
Ysg	‘Ysgolan’	LIDC cerdd 25; EWSP t. 465f.

(iii) Cerddi Beirdd y Tywysogion³

CBT I cerdd 2	bardd anhysbys (‘Mawl Cuhelyn Fardd’), tua 1100 - 1130
CBT I 3-5	Meilyr Brydydd, <i>fl.</i> 1081 - 1137
CBT I 6-14	Gwalchmai ap Meilyr, <i>fl.</i> 1132 - 1180
CBT I (ES) 15-24 ⁴	Elidir Sais, <i>fl.</i> 1195 - 1246
CBT I (EG) 25-29	Einion ap Gwalchmai, <i>fl.</i> 1216 - 1223
CBT II 1-5	Llywelyn Fardd I, <i>fl.</i> 1147 - 1200
CBT II 6-13	Hywel ab Owain Gwynedd, <i>fl.</i> 1140 - 1170
CBT II 14-15	Owain Cyfeiliog, m. 1197
CBT II 16	Llywarch Llaety, <i>fl.</i> tua 1160
CBT II 18	Daniel ap Llogwrn Mew, <i>fl.</i> tua 1170
CBT II 19-21	Peryf ap Cedifor, <i>fl.</i> tua 1170
CBT II 22-4	Seisyll Bryffwrch, <i>fl.</i> 1160 - 1170
CBT II 25-6	Gwynfardd Brycheiniog, <i>fl.</i> 1170 - 1180
CBT II 27-30	Gwilym Rhyfel, <i>fl.</i> 1170 - 1180
CBT II 31-2	Gruffudd ap Gwrgenau, <i>fl.</i> 1175 - 1200
CBT III & IV	Cynddelw Brydydd Mawr, <i>fl.</i> 1155 - 1195
CBT V	Llywarch ap Llywelyn, ‘Prydydd y Moch’, <i>fl.</i> 1175 - 1220
CBT VI 1-6	Einion Wan, <i>fl.</i> 1205 - 1245
CBT VI 7-10	Llywelyn Fardd II, <i>fl.</i> 1215 - 1280
CBT VI 11-16	Phylip Brydydd, <i>fl.</i> 1197 - 1225
CBT VI 17	Gwgon Brydydd, <i>fl.</i> ? - 1215
CBT VI 18	Einion ap Gwgon, <i>fl.</i> tua 1215
CBT VI 19	bardd anhysbys (Dafydd Benfras?) ⁵
CBT VI 20	bardd anhysbys (Cynddelw Brydydd Mawr?) ⁶

³ Rhestrir beirdd yn ôl trefn saith cyfrol *Cyfres Beirdd y Tywysogion*, gan gynnig dyddiadau eu *floruit* fel beirdd yn ôl yr wybodaeth yn y cyfrolau hynny (ni chynhwysir beirdd nad oes cyfeiriadau perthnasol ganddynt). Mae priodoliadau rhai cerddi – a bodolaeth rhai beirdd – wedi eu herio ers cyhoeddi’r gyfres (gw. adran 1.4.1 isod).

⁴ Ychwanegir byrfoddau enw’r bardd, yn achos Elidir Sais ac Elidir ap Gwalchmai, i wahaniaethu rhwng y beirdd hyn a’r beirdd eraill yn y gyfrol a ganai mewn cyfnod cynharach.

⁵ Gw. N. G. Costigan (Bosco), CBT VI t. 283.

CBT VI 23	Einion ap Madog ap Rhahawd, <i>fl.</i> 1235 - 1240
CBT VI 24-35	Dafydd Benfras, <i>fl.</i> 1220 - 1258
CBT VI 36	bardd anhysbys, y drydedd ganrif ar ddeg
CBT VII 1-21	Y Prydydd Bychan, <i>fl.</i> 1222 - 1268
CBT VII 22-23	Hywel Foel, <i>fl.</i> 1255 - 1277
CBT VII 24-8	Llygad Gŵr, <i>fl.</i> 1258 - 1293
CBT VII 29-31	Iorwerth Fychan, y drydedd ganrif ar ddeg
CBT VII 32-4	Madog ap Gwallter, ail hanner y drydedd ganrif ar ddeg
CBT VII 35	bardd anhysbys
CBT VII 36-43	Gruffudd ab yr Ynad Coch, <i>fl.</i> 1277 - 1283
CBT VII 44-57	Bleddyn Fardd, <i>fl.</i> 1258 - 1285

(iv) Byrfoddau eraill

/	Toriad rhwng dwy linell, o fewn cerdd.
//	Toriad rhwng caniadau neu englynion, o fewn cerdd.
ans.	ansoddair
C	Cymraeg
cyf.	cyfieithydd, neu gyfeirnod
cyfr.	cyfrol
cymh.	cymharer
b.	berf
d.g.	dan gair
d.f.	dan flwyddyn
e.	enw
ed(s).	editor(s)
e.e.	er enghraifft
<i>fl.</i>	<i>floruit</i> , cyfnod blodeuo
Ffr.	Ffrangeg
gol(n).	golygyddion
gthg.	gwrthgyferbynier
gw.	gweler
Gw.	Gwyddeleg
HW.	Hen Wyddeleg
ibid.	yn yr un lle (yn achos cyfeiriad sydd newydd ei roi)
ib.n.	nodyn ar linell a grybwyllwyd yn barod
ll.	lluosog (yn yr Atodiadau)
ll./llau.	linell / linellau
Llad.	Lladin
Llyd.	Llydaweg
llsgr(au).	llawysgrif(au)
n.	nodyn
S.	Saesneg

⁶ Gw. Nerys Ann Jones, CBT VI t. 298.

trans.
vol(s).

translator
volume(s)